

Project
MUSE[®]

Today's Research. Tomorrow's Inspiration.

James T. Robinson

Samuel Ibn Tibbon's *Peruṣ ha-Millot ha-Zarot* and al-Fārābī's *Eisagoge* and *Categories*

In medieval Jewish philosophy, few reference works were more widely read and influential than Samuel Ibn Tibbon's *Peruṣ ha-Millot ha-Zarot* ("Explanation of Unfamiliar Terms," completed by 1213).¹ This Hebrew philosophical lexicon, which survives in more than fifty

I wish to thank Cyril Aslanov, Gad Freudenthal, Angela Jaffray, and the two anonymous readers for many helpful remarks and suggestions. I began research for this paper with the help of a traveling fellowship from the Divinity School at the University of Chicago (Fall 2006), and completed it while I was a visiting research fellow at the Institute for Advanced Studies in Jerusalem (Summer 2007). I thank both institutions for their generous support and encouragement.

¹ For the content, language, and dating of Ibn Tibbon's *Peruṣ ha-Millot ha-Zarot*, see M. Goshen-Gottstein, "On the Methods of Translation in the Middle Ages: D. Samuel Ibn Tibbon's *Peruṣ ha-Millot ha-Zarot*," *Tarbiṣ* 30 (1961), pp. 385–95 [Hebrew]; C. Fraenkel, *From Maimonides to Samuel Ibn Tibbon: The Transformation of the Dalālat al-Ḥā'irīm into the Moreh ha-Nevukim* (Magnes Press, 2007), pp. 108–24 [Hebrew]. See also: Sh. Rosenberg, "The Theory of Nouns in Medieval Jewish Philosophy," *Iyyun* 27 (1977): 105–44 [Hebrew]; J. T. Robinson, "The First References in Hebrew to al-Bīrūnī's *On the Principles of Astronomy*," *Aleph* 3 (2003): 145–63. For

complete or fragmentary manuscripts, was written as a companion to his revised Hebrew rendering of Maimonides' *Guide of the Perplexed*. Often it was transmitted together with the *Guide*, but it also circulated independently and was read both as a companion to the *Guide* and as a general introduction to philosophy, giving Hebrew readers their first encounter with the Greco-Arabic sciences.

For the most part, *Peruṣḥa-Millot ha-Zarot (PMZ)*—which includes some 190 definitions of “unfamiliar” or technical terms—is organized alphabetically. Ibn Tibbon provides brief definitions, occasional longer discussions, citations of relevant biblical verses or rabbinic dicta, and discussions of philosophical ideas and problems. The exception to this general format is the first entry: *ʿekut* (the Aristotelian category “quality”). As in his other entries, Ibn Tibbon begins with a brief definition of “quality”; but he then proceeds to give full discussions of the five predicables (genus, species, differentia, property, accident), of definition and description, and of all ten categories, including quality. In total, he defines seventeen terms under *ʿekut*, presenting a sort of *Eisagoge* to philosophy, resembling the ancient and medieval *Eisagoge* tradition.²

This is not all. The first entry in *PMZ* is exceptional for another reason as well. The definitions presented there are not original discussions by Ibn Tibbon; nor are they even summaries of Arabic philosophical texts. Instead, they are, for the most part, word-for-word translations from al-Fārābī's *Eisagoge* and *Categories*. In all, thirteen of the seventeen definitions under *ʿekut* are literal renderings from al-Fārābī (differentia, property, accident, and all ten categories).³ Two additional definitions show strong similarities to al-Fārābī (definition and description). In three cases, Ibn Tibbon provides alternative definitions as well, which seem to be drawn from Ibn Sīnā's *Book of Definitions* and Ibn Ruṣhd's Middle Commentary on Aristotle's *Categories* (substance, quality, and relative). Ibn Tibbon occasionally adds his own explanatory glosses as well.

This identification of Ibn Tibbon's Arabic sources in *PMZ* is significant for many reasons. First of all, in light of Ibn Tibbon's Arabic sources it is possible to resolve, or at least explain, some of the textual problems in the *PMZ* manuscripts already identified and described by M. Goshen-Gottstein and C. Fraenkel.⁴ As will be discussed below (in Part 1), using al-Fārābī as a key it is possible to separate the many surviving manuscripts into three distinct families, which tellingly also correspond with a division according to paleographical criteria: manuscripts written primarily in Spanish script; manuscripts written in Italian script; and manuscripts written primarily in Byzantine script (which also include thirteen Arabic and “Provençalized Latin” glosses).⁵ Second, the identification of these renderings of al-Fārābī adds yet another item to the list of Ibn Tibbon's translations, allowing us to gain greater understanding of his work as translator and lexicographer;⁶

Ibn Tibbon's life and writings in general, see J. T. Robinson, *Samuel Ibn Tibbon's Commentary on Ecclesiastes, The Book of the Soul of Man* (Tübingen: Mohr Siebeck, 2007), pp. 3–17.

- 2 For the *Eisagoge* tradition and its continuation in Arabic philosophy, see especially A. Jaffray, “On the Threshold of Philosophy: al-Fārābī's Introductory Works on Logic,” Ph.D. dissertation, Harvard University, 2000.
- 3 Ibn Tibbon's definitions of “genus” and “species” are similar but not identical to al-Fārābī's and are therefore not included in this list (nor in the discussion below). I have not yet identified Ibn Tibbon's exact direct source for these two definitions.
- 4 See above, n. 1.
- 5 The paleographical information is based on the catalogue of the Institute for Microfilmed Manuscripts. The term “Provençalized Latin” is Cyril Aslanov's (see below).
- 6 I compared Ibn Tibbon's definitions with the four extant medieval Hebrew renderings of al-Fārābī's *Eisagoge* and the three extant medieval Hebrew renderings of his *Categories*. I found that, although Ibn Tibbon is sometimes similar or even identical

among other things, they demonstrate his solid understanding of logic and illustrate his didactic concerns. That Ibn Tibbon's glossary begins with al-Fārābī is significant for another reason as well. It means that most Hebrew readers of the *Guide*, who would generally begin the study of Maimonides' work with Ibn Tibbon's *PMZ* at their side, were in fact reading the *Guide* with al-Fārābī. Thus, as Maimonides himself would perhaps have preferred, in the Hebrew tradition study of the *Guide* began with al-Fārābī.⁷

This paper presents the evidence relating to Ibn Tibbon's use of al-Fārābī in his *PMZ*. Part 1 briefly classifies the manuscripts of Ibn Tibbon's lexicon, organizing them according to their relation to the Arabic sources and paleography (Spanish script, Italian script, Byzantine script). Part 2 is a critical synoptic edition (based on the Spanish and Italian recensions) of the section of *PMZ* dependent on al-Fārābī's *Eisagoge*, set side by side with its Arabic source. Part 3 is a critical synoptic edition (based on the Spanish and Italian recensions) of the section of *PMZ* dependent on al-Fārābī's *Categories*, set side by side with its Arabic source. Part 4 presents the Arabic and Provençalized Latin glosses found only in the Byzantine recension.

1. The Manuscript Traditions

As indicated above, more than fifty manuscripts of Ibn Tibbon's *PMZ* survive, of which forty-three contain all or part of the first entry, *'ekut*. By examining these forty-three manuscripts in relation to Ibn Tibbon's Arabic sources, I was able to establish the existence of three fairly distinct manuscript traditions, which I call (based on the type of script used in the best exemplars of each) Spanish, Italian, and Byzantine. There is also a fourth tradition, more complex and less stable, which shares readings with both the Spanish and the Italian traditions; it represents either an intermediate tradition between the Spanish and

Italian or (and this seems more likely to me) a later adaptation resulting from scribal contamination. Although this fourth tradition should be weighed carefully when a full critical edition of Ibn Tibbon's work is prepared, it does not bear significantly on the subject of this paper and will not be considered in the following discussion.

Of the forty-three manuscripts I examined, I identified fourteen which clearly reflect the unique characteristics of one or another of the three main traditions. These fourteen are listed and briefly described here.

Manuscript tradition A: Spanish

Although the manuscripts in this tradition are late, are often corrupt, and are generally unstable, they nevertheless preserve the readings closest to the Arabic text of al-Fārābī. In my opinion this tradition,

to two of the medieval translations, he is also significantly different, and at times translates from a different version of al-Fārābī. Thus it seems clear that Ibn Tibbon was not the author of any of the medieval translations; nor was he influenced by them. On the contrary, his *PMZ* represents an independent rendering of select passages of al-Fārābī's text, in effect a fifth version of the *Eisagoge* and a fourth version of the *Categories*.

⁷ I allude to Maimonides' well-known recommendation in his letter to Ibn Tibbon: "In general, I say to you: Do not concern yourself with books on logic except for what the philosopher Abū Naṣr al-Fārābī composed; for all that he wrote in general, and in particular his *Principles of the Existent Beings*, is wheat without chaff. One should pay attention to his words and understand what he says, for he was exceedingly wise." See: A. Marx, "Texts by and about Maimonides," *Jewish Quarterly Review* 25 (1934): 379; Y. Shailat, ed., *Iggerot ha-Rambam* (Ma'aleh Adummim: Ma'aliyot, 1988), 2: 552–53; trans. J. Kraemer, "Maimonides and the Spanish Aristotelian School," in *Christians, Muslims, and Jews in Medieval and Early Modern Spain*, ed. M. Meyerson and E. English (Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2000), p. 44.

insofar as it can be reconstructed, represents a first edition of *PMZ*, which was subsequently revised, most likely by Ibn Tibbon himself. The Italian tradition (discussed below) would seem to represent this revised version.⁸ The following manuscripts are the best exemplars of this Spanish tradition:

- A1. Rome, Biblioteca Apostolica Vaticana, vat. ebr. 421 (F 496); Spanish script, dated 1449
- A2. Vienna, Oesterreichische Nationalbibliothek Cod. hebr. 182 (F 1449); Ashkenazi script, dated 1491
- A3. Paris, Bibliothèque Nationale de France, ms héb. 684 (F 11562); Spanish script, dated 1352
- A4. Rome, Biblioteca Casanatense 3091 (F 67); Spanish script, 15th or 16th century

Manuscript tradition B: Italian

This tradition, which is the earliest attested of the traditions (with manuscripts dated 1273 and 1283), is by far the most stable (with relatively few variants). It is also the most polished, with Arabisms frequently removed and replaced with more elegant and Hebraized syntax and terminology. As we will see (e.g., in the remarks on the definition of “quality”), the revisions found in this family of manuscripts were done in light of the original Arabic text. And since it is unlikely that Ibn Tibbon’s Arabic source was identified by a later scholar or student, it seems certain that the revisions were made by Ibn Tibbon himself. The best exemplars of this the Italian tradition are the following:

- B1. London, British Library Add. 14763; Margoliouth 904 (F 4930); Italian script, dated 1273
- B2. London, British Library Harley 7586A; Margoliouth 906 (F 4876); Italian script, dated 1283
- B3. London, British Library Harley 5507; Margoliouth 905 (F 4865); Italian script, 14th or 15th century

- B4. Paris, École Rabbinique 40 (F 4018); Italian script, 14th century
- B5. Parma, Biblioteca Palatina Cod. Parm. 3281; De Rossi 1379 (F 13958); Italian script, 15th century

Manuscript tradition C: Byzantine, with unique Arabic and Provençalized Latin Glosses

In general, the Byzantine tradition resembles the Italian, although it occasionally preserves Arabized readings found in the Spanish. With regard to the text itself, this family of manuscripts adds little of significance to the textual history of *PMZ*. However, the Byzantine manuscripts have something not found in the other manuscripts: thirteen Arabic and Provençalized Latin glosses. A total of five manuscripts contain these multi-lingual glosses, as follows:

- C1. Rome, Biblioteca Apostolica Vaticana, vat. ebr. 284 (F 341); Byzantine script, 14th century
- C2. St. Petersburg, Russian National Library Evr. I 479 (F 50943); Byzantine script, dated 1331
- C3. Parma, Biblioteca Palatina Cod. Parm. 3036; De Rossi 1076 (F 13840); Byzantine script, 14th or 15th century
- C4. Hamburg, Staats- und Universitätsbibliothek Cod. hebr. 261 (F 1061); Ashkenazi script, 15th century
- C5. Budapest, Magyar tudományos akademia, MS Kaufmann A 273a (F15126); Byzantine script, dated 1377

⁸ Note that this conclusion is contrary to the thesis of Goshen-Gottstein (“On the Methods of Translation”), who suggested that variations in the manuscripts were the result of later scribal emendation and represent, among other things, a tendency of scribes to over-Arabize. It seems to me that the identification of Ibn Tibbon’s Arabic sources helps strengthen Fraenkel’s contrary thesis (*From Maimonides to Samuel Ibn Tibbon*) that Ibn Tibbon himself was responsible for revisions he introduced over time.

* * *

The next two sections present synoptic editions of Ibn Tibbon's definitions of differentia, property, accident, definition, description (Part 2), and the ten categories (Part 3) side by side with their Arabic sources. The edition of the Hebrew text of the Spanish tradition is eclectic, based on manuscripts A1 and A2 with corrections in the light of A3 and A4. The edition of the Hebrew text of the Italian tradition, in contrast, is diplomatic, based on the earliest dated manuscript (B1), with only occasional corrections made in the light of other manuscripts. A complete apparatus is provided for each tradition, together with brief remarks about the relation of the two traditions to each other and to the Arabic text upon which they are based. All citations of al-Fārābī are from the edition of Rafiq al-'Ajam, with occasional modifications based on the earlier edition of D. M. Dunlop and the manuscript variants recorded by al-'Ajam.⁹ Significant differences between the recensions, and words or phrases that will be singled out for discussion, are underlined.

2. PMZ and al-Fārābī's *Eisagoge*

Differentia

B	A	
המבדיל: <u>חקקוהו</u> שהוא הכלי הנפרד אשר בו יובדל ויוכר כל אחד מן המינים הנחלקים <u>בעצם</u> <u>אמתתו</u> מן המין המשותף לו בסוגו הקרוב.	המבדיל: <u>חקקוהו</u> שהוא הכללי הנפרד אשר בו יובדל ויוכר כל אחד מהמינים הנחלקים <u>בעצמו</u> מן המין המשותף לו בסוגו הקרוב.	al-'Ajam, p. 79; Dunlop, par. 6 القول في الفصل: والفصل هو الكلي المفرد الذي به يتميز كل واحد من الأنواع القسيمة في جوهره عن النوع المشارك له في جنسه.

ואמרי "המינים הנחלקים" ר"ל המינים שאליהם יחלק סוגם הקרוב, כבעל חיים שיחלק למדבר ושאינו מדבר. המדבר ושאינו מדבר הם הנקראים "מינים נחלקים" בעניין שהיו דבר אחד <u>ומלת דבר אחד</u> ונחלק, והם החלקים <u>שלדבר ההוא</u> , כאילו האחד נחלק מחברו אחר שהיו דבר אחד בצד מן הצדדים.	"המינים הנחלקים" הם המינים שאליהם יחלק סוגם הקרוב, כבעל חיים שיחלק למדבר ולאינו מדבר. המדבר ושאינו מדבר הם הנקראים "מינים נחלקים" בעניין שהיו דבר אחד ונחלק, והם החלקים כאילו האחד נחלק מחברו אחר שהיו דבר אחד בצד מן הצדדים.	فان الشيء قد يتميز عن الشيء لا في جوهره بل ببعض احواله كتميز الثوب عن الثوب بان احدهما ابيض والاخر احمر.
ומלת "בעצם" היא נקשרת במלת "יובדל ויוכר", כלומר יוכר כל אחד מחברו בדבר שהוא <u>עצמו</u> .	ומלת "בעצמו" היא נקשרת במלת "יובדל ויוכר", כלומר יוכר כל אחד מחברו בדבר שהוא <u>עצמו</u> .	
כי אפשר שיוכר ויובדל דבר מדבר לא בדבר <u>עצמי</u> <u>לו</u> רק <u>המקרים</u> כהבדל בגד מבגד <u>שהאחד</u> <u>לכן</u> והאחר אדום.	לא שיובדל דבר מדבר לא בדבר <u>עצמו</u> רק <u>בקצת</u> תכונותיו וענייניו <u>המקרים</u> כהבדל בגד מבגד <u>שהאחד</u> <u>לכן</u> והאחר אדום.	

A: מהמינים] A3A4 מן המינים || בעצמו] A1 בעצמם || המינים] A3 והמינים || הקרוב] A2 בקרוב || כבעל חיים] A4 חסר || ולאינו] A2A3 ושאינו, A4 ולשאינו || מדבר המדבר ושאינו] A1A3 חסר ט' הדומות || הנקראים] A2A4 נקראים || מינים] A3 מינין || נחלקים] A4 חלוקים || שהיו] A2 שהיה; A3 שהוא || האחד] A2 אחד || האחד

⁹ R. al-'Ajam, *al-Mantiq 'inda al-Fārābī*, vol. 1 (Beirut, 1985), pp. 75–87, 89–131; D. M. Dunlop, "Al-Fārābī's *Eisagoge*," *Islamic Quarterly* 3 (1956): 117–38; idem, "Al-Fārābī's Paraphrase of the *Categories* of Aristotle," *Islamic Quarterly* 4 (1957/8): 168–97, and *Islamic Quarterly* 5 (1959/60): 21–54.

נחלק] A1 נחלק האחד || אחר] A1 אחרי || שהיו דבר] A3 שהמדבר || בצד] A2 חסר || הצדדים] A4 הצדדין || בעצמו] A1A3 בעצם אמתתו || יובדל] A1 הבדל || בדבר] A1 חסר || עצמו] A1A3 עצמי, A4 עצמי לו || לא] A3 לו || לא שיובדל] A4 כי אפשר שיוכר || עצמו] A1A4 עצמי || מבגד] A2 חסר. B: המינים] B2 המינין || ואמרי] B3B4 ואמרו || ושאינו] B3 ולשאינו || מדבר המדבר ושאינו] B3 חסר ט' הדומות || הנקראים] B2B5 הנקראין || מינים] B5 מינין || כהבדל] B2 בהבדל.

Remarks

As he often does, Ibn Tibbon begins the definition of “differentia” with a meta-level of speech, which alludes to an unnamed source: *haqequbu* (“they have defined it as ...”); the definition, which is a literal translation from al-Fārābī, then follows. A short gloss explaining al-Fārābī’s meaning—apparently the work of Ibn Tibbon himself—interrupts al-Fārābī’s exposition. Here, as elsewhere, the Spanish tradition (A) represents a more complete text; for example, it preserves one phrase of the Arabic that is missing in the Italian tradition (B): *bi-qeṣat tekunotarw we-inyanarw ha-miqriyyim*. More significantly, (A) produces a closer and more literal rendering of the Arabic. Thus (A) translates *fī jawharihi* word-for-word as *be-‘aṣmo*, whereas (B) uses the less literal *be-‘eṣem ‘amitato*.

Property

B	A	
הסגולה: הוא הכללי הנפרד אשר ימצא למין אחד וכולו ותמיד מבלתי שיודיע עצמו, כצוחק באדם ונוער לחמור ונובח לכלב, ומשמשיין בה בהבדלת מין ממין לא בעצמו.	הסגולה: הוא הכללי הנפרד אשר ימצא למין אחד ולכולו ותמיד מבלתי שיודיע עצמו, כשוחק באדם ונובח לכלב ונוער לחמור, והיא תעשה בהכרת מין ממין לא בעצמו.	القول في الخاصة: والخاصة هو الكلي المفرد الذي يوجد لنوع ما وحده ولجميعه ودائما من غير ان يعرف ذاته وجوهره مثل الصهال للفرس والنايح للكلب وهي انما تستعمل في تمييز نوع عن نوع لا في جوهره... وبين ان الخاصة تساوي النوع الذي هي له خاصة
ומבואר הוא שהסגולה שוה למין שהיא סגולתו כלומר אינה עודפת עליו ולא חסרה ממנו. והיא מתהפכת עליו כלומר <u>בנשיאות</u> , כלומר שהיא נשואה על המין והמין נשוא עליה	ומבואר הוא שהסגולה היא שוה למין שהיא סגולתו כלומר אינה עודפת עליו ולא חסרה ממנו. והיא מתהפכת עליו <u>במשא</u> , כלומר שהיא נשואה על המין והמין נשוא עליה	وتنعكس عليه في الحمل
כאמרנו כל צוחק אדם וכל אדם צוחק. כי כמו שינשא הצוחק על כל אדם, כן יתהפך וינשא האדם על כל צוחק; לא כאמרן: כל חכם בתשבורת הוא אדם, כי לא יתהפך עד שתצדק באמרן שכל אדם הוא חכם בתשבורת; או אמרן כל עורב הוא שחור, שלא יתהפך עד שתצדק באמרן כל שחור הוא עורב.	כאמרנו כל צוחק אדם וכל אדם צוחק. כי כמו שינשא הצוחק על כל אדם, כן יתהפך וינשא האדם על כל צוחק; לא כאמרן: כל חכם בתשבורת הוא אדם, כי לא יתהפך שתצדק באמרן כל אדם הוא חכם בתשבורת; או כאמרן כל עורב הוא שחור, כי לא יתהפך שתצדק באמרן כל שחור הוא עורב.	كقولنا كل فرس صهال وكل صهال فرس.

source was likely known only to Ibn Tibbon, the observed difference between the two traditions is the strongest evidence for the thesis that Ibn Tibbon himself is responsible for the revision.

Accident

B	A	al-‘Ajām, pp. 83-84; Dunlop, par. 15
המקרה: <u>חקקהו</u> שהוא הכללי הנפרד הנמצא לסוג או למין או יותר כולל ממנו או יותר מיוחד, מבלתי שיודיע באחד משניהם עצמו, כלבן והאדום והעומד והיושב והחם והקר וכיוצא בהם.	והמקרה: <u>חקקהו</u> שהוא הכללי הנפרד הנמצא לסוג או למין או יותר כולל ממנו או יותר מיוחד, מבלתי שיודיע באחד משניהם עצמו, כלבן והאדום והעומד והיושב והחם והקר וכיוצא בהם.	القول في العرض: والعرض هو الكلي المفرد الذي يوجد لجنس او نوع اما اعم منه او اخص من غير ان يعرف في شيء منها ذاته وجوهره مثل الابيض والاسود والقائم والقاعد والمتحرك والسكن والحار والبارد.
והוא שני מינים: האחד מקרה מתמיד <u>בלתי</u> נפרד מהדבר שהוא נמצא לו כשחור שאינו נפרד מן הזפת והחם שאינו נפרד מן האש.	והוא שני מינים: האחד מקרה מתמיד <u>בלתי</u> נפרד מדבר שהוא נמצא <u>בן</u> או <u>מקצת הדברים שהוא נמצא בהם</u> כשחור שאינו נפרד מן הזפת והחם שאינו נפרד מן האש.	وهو ضربان: عرض دائم غير مفارق للشيء الذي فيه يوجد او لبعض الاشياء التي فيها يوجد مثل الاسود الذي لا يفارق القار والحار الذي لا يفارق النار
והשני מקרה נפרד ימצא עת ויפקד אחרת ונושאו קיים, כיושב והעומד באדם.	והשני מקרה <נפרד> ימצא עת ויפקד אחרת ונושאו קיים, כיושב ועומד באדם.	وعرض مفارق يوجد حيناً ويفقد حيناً وموضوعه باق مثل القائم والقاعد اللذين هما للانسان.

A: הכללי [A2 הכלל || או] A2A4 אם || עצמו] A2 עצמותו || כלבן והאדום] A2 כלבן ואודם || והחם והקר] A2 והחם והקר; A3 והקר והחם || מינין] A2A4 מינים || נמצא] A2 חסר || בו] A2 + ממיניו || והחם] A2A3 והחום || נפרד] A1A2 חסר || אחרת] A3 עת אחרת || ונושאו] A2 ואינו; A3 ימצא נושאו || כיושב ועומד] A2 כעומד ויושב; A4 כיושב והעומד.

B: או] B4 חסר || ממנו] B2B4B5 ממינו || וכיוצא] B2B4B5 כיוצא || והחם] B3 והחום.

A: הסגולה] A3 סגולה || הוא] A3 היא || הכללי] A2 הכלל || ולכולו] A1 וכולו || ותמיד] A1A3 תמיד || כשוחק] A3A4 כצוחק || ממיין] A4 ומין || בעצמו] A1 לעצמו || שהיא] A2A4 שהוא || שהיא סגולתו] A3 סגולה || כלומר] A3 ר"ל || כלומר שהיא נושאה על המין והמין נושאו עליה] A2A4 חסר || כאמרנו] A2A3 כאמרך; A4 כאמרו || כי] A4 חסר || הצוחק] A3 השוחק || על כל אדם] A3 חסר || וינשא] A3 במשא || כל] A3 חסר || צוחק] A3 השוחק || לא כאמרך] A2 אבל אמרך || הוא] A1A3A4 חסר || כי] A2 חסר || לא יתהפך] A3A4 + עד || שתצדק] A2 בצדק || באמרך] A2 תאמרך || הוא] A2A4 חסר || כי לא יתהפך עד שתצדק באמרך ... בתשבורת] A3 חסר || כאמרך] A4 אמרך; A3 אמור || כל] A1A3 שכל || הוא] A2A3 חסר || כי לו] A2A3A4 שלא || לא יתהפך] A3A4 + עד || שתצדק] A3 שיצדק || באמרך] A3 חסר || הוא] A1A3 חסר. B: ומשמשין] B2B5 ומשמשים || שהיא] B2B4 שהוא || חכם] B4 אדם.

Remarks

The definition of “property,” like that of “differentia,” consists of word-for-word borrowings from al-Fārābī, together with explanatory glosses and additions, again apparently the work of Ibn Tibbon himself. In Ibn Tibbon’s version, moreover, the example used by al-Fārābī—that of a horse neighing—is replaced by the example of a human being laughing. Here too tradition (A) represents a more literal translation of the Arabic; in this case the differences are especially revealing. For example, (A) translates *tasta‘mil fī tamyīz naw‘ an naw‘* as *tei‘asēh be-hakkarat min mi-min*, whereas (B) has *mešammešin bah be-havdalat min mi-min*. The differences are as follows: (A) translates according to the root meaning of *tasta‘mil* (‘.m.l), that is, ‘do, make’, replacing it with the corresponding Hebrew root ‘.s.b; and it translates *tamyīz* according to the standard Hebrew *hakkarah*, as already established by Judah Ibn Tibbon. Tradition (B), by contrast, translates the tenth-form verb *tasta‘mil* according to the meaning of the form rather than the basic meaning of the Arabic root, as *mešammeš* ‘use, serve’, and *tamyīz* according to the meaning in context, which is the differentiation of one species from another. It is significant that each tradition represents a different interpretation of the Arabic text: the change cannot be due to a corruption or ad hoc revision; it is rather a revision in light of the Arabic original. Since, as noted earlier, the identity of the Arabic

Remarks

The entire entry “accident” is dependent on al-Fārābī; there are no additions or explanatory glosses. However, as in the previous examples, (A) is the more complete text. It includes one clause of the Arabic that is missing in (B) (see the underlined text), and in general stays closer to the Arabic. Thus, for example, it renders *ghayr* as *bilti* rather than *u-bilti* (as in B) and translates *fīhi* as *bo* instead of *lo* (as in B).

Definition and Description

Following the definitions of the five predicables (three of which, as shown above, are translations from al-Fārābī), Ibn Tibbon presents a brief discussion of “definition” and “description.” These too seem to follow the *Eisagoge* of al-Fārābī, although the use of al-Fārābī is restricted to two short texts. I present here only the two passages in Ibn Tibbon’s discussion that correspond with al-Fārābī, along with the very few variant readings and some brief comments.

Definition		
B	A	
והוא [ר"ל מלת גדר] מהוא מחובר מסוג ומבדיל כאמרך באדם שהוא חי מדבר או אמור חי משכיל.	והוא [ר"ל מלת גדר] מהוא מחובר מסוג ומבדיל כאמרך באדם שהוא חי מדבר או אמור חי משכיל.	al-‘Ajam, p. 85; Dunlop, par. 17 والحد يؤلف من جنس وفصل كقولنا في الانسان انه حيوان ناطق.
A: מאמר] A1 חסר כאמרך] A1 כאמרם או אמור חי משכיל] A2 חסר.		

Remarks

Of note is the fact that Ibn Tibbon offers two distinct translations of the Arabic *nāṭiq*: *medabber* and *maskil*. This same ambivalence is found in *PMZ*, s.v. *higgayon*:¹⁰ “Some commentators have explained

‘keep your children from *higgayon*’ [Ber. 28b] as referring to the science called *mantiq* in Arabic. The Christians call it dialectics, [referring to the discipline as a whole] with the name of one of its parts. I have followed the [talmudic] commentators with respect to this [terminology] and call [logic] the art of *higgayon*. But in my opinion it would have been better had they called it the ‘art of speech’ [*meleket ha-davar/dibber*], following the definition of man as ‘rational animal’ [*hay medabber*]. Indeed, in my opinion, [logic] ought to be called the ‘art of reasoning’ [*meleket ha-sēkel*].”

Description

B	A	
והיא [ר"ל מלת חק] מלה שהושמה שם מושאל למאמר מחובר מסוג וסגולה, והוא מאמר מורה על הדבר בדברים שאינם עצמיים לו, כאמרך באדם שהוא צוחק. הנה הצוחק, והוא עיקר ההוראה, אינו עצמי לאדם.	והיא [ר"ל מלת חק] מלה שהושמה שם מושאל למאמר מחובר מסוג וסגולה, מאמר מורה על הדבר בדברים שאינם עצמיים לו, כאמרך באדם שהוא חַי צוחק. הנה הצוחק, והוא עיקר ההוראה, אינו עצמי לאדם.	al-‘Ajam, p. 86; Dunlop, par. 18 والرسم يؤلف من جنس وخاصة كقولنا في الانسان انه حيوان ضحاك.
A: ואמנם] A4 ואולם והיא מלה] A2A4 חסר מושאל] A2A3 חסר מאמר] A4 והוא מאמר והוא] A1 והיא אינו] A1 היא; A2 אינו עצמיים לו כאמרך באדם ... עיקר ההוראה אינו] A3 חסר ט' הדומות. B: מלת] B3 חסר שאינם] B2B5 אשר אינם.		

¹⁰ See *Peruṣ ha-Millot ha-Zarot*, ed. Y. Even-Shemuel, appendix to *Moreh ha-Nevuḳim* (Mosad ha-Rav Kook, 1987), pp. 43–44.

3. PMZ and al-Fārābī's Categories

Substance		
B	A	
<p>העצם: <u>חקקוהו</u> שהוא הדבר שלא יודיע משום נושא דבר יוצא מעצמו. ואמר <u>החוקק</u> שמה שהוא בתואר הזה שני מינים: מין שיודיע עם זה מכל <u>נושא</u> עצמיהם, והוא כללו העצם; ומין שלא יודיע משום נושא עצמו כלל ולא דבר יוצא מעצמו, והוא איש העצם— כלומר דבר פרטי שלעצם.</p>	<p>העצם: <u>חקקוהו</u> שהוא הדבר שלא יודיע משום נושא דבר יוצא מעצמו. ואמר <u>החוקק</u> שמה שהוא בתואר הזה הוא שני מינים: מין שיודיע עם זה מכל <u>נושא</u> עצמיהם, והוא כללי העצם; ומין שלא יודיע משום נושא עצמו כלל ולא דבר יוצא מעצמו, והוא איש העצם— כלומר דבר פרטי שלעצם.</p>	<p>al-‘Ajām, p. 89; Dunlop, par. 1 فالجواهر بالجملة هو الشيء الذي لا يعرف من موضوع اصلا شيئا خارجا عن ذاته والذي هو بهذه الصفة ضربان: ضرب يعرف مع ذلك من جميع موضوعاته ذواتها وهو كلي الجواهر وضرب لا يعرف من موضوع اصلا ذاته ولا شيئا خارجا عن ذاته وذلك شخص الجواهر.</p>
<p>A: יודיע [A3 יודע הוא A1 שהוא מינין] A4 מינים מכל [A1 מכל כללי] A3 כלל ולא [A4 והוא. B: דבר] B4 • שהוא יוצא [B4 נושא שלעצם] B2 של עצם.</p>		

Remarks

Ibn Tibbon provides two definitions of “substance.” The first is drawn word-for-word from al-Fārābī, whereas the second (presented below) resembles Ibn Sīnā’s *Book of Definitions*. The only significant textual variant is found in the material drawn from al-Fārābī, in which tradition (A) preserves the literal rendering of the plural with possessive pronoun, *maṣwūdū ‘ātīhi* (in Hebrew *nosé’aw*), whereas (B) has the singular without the possessive pronoun: *nosé’*.¹¹

<p>B ואחרים <u>חקקו</u> העצם שהוא הדבר הנמצא לא בנושא.</p>	<p>A ואחרים <u>חקקו</u> העצם שהוא הדבר הנמצא לא בנושא.</p>	<p>Ibn Sīnā¹¹ ويقال جوهر لكل ذات وجوده ليس في موضوع... فيكون معنى قولهم الموجود لا في موضوع... A: הדבר [A1 דבר.</p>
<p>Quantity B הכמה: <u>חקקוהו</u> שהוא כל דבר שאפשר שישוער כולו בחלק ממנו, כמספר והקו והשטח והגוף המקשה והזמן והמלות וכמקום והמאמרים. וכל אלו נחלקים לשני מינים: כמה מתדבק וכמה <u>מפורד</u>.</p>	<p>A הכמה: <u>חקקוהו</u> שהוא כל דבר שאפשר שישוער כולו בחלק ממנו, כמספר והקו והשטח והגוף המקשה והזמן והמקום והמאמרים. וכל אלה נחלקים לשני מינים: כמה מתדבק וכמה <u>מתפרד</u>.</p>	<p>al-‘Ajām, pp. 93, 95; Dunlop, par. 6, 10, 11 القول في الكم: والكم هو كل شيء امكن ان يقدر جميعه بجزء منه مثل العدد والخط والبسيط والمصمت والزمان والمكان ومثل الالفاظ والاقاويل والكم منه متصل ومنه منفصل</p>

¹¹ Ibn Sīnā, *Kitāb al-ḥudūd*, ed. A.-M. Goichon (Cairo, 1963), p. 42. For Ibn Sīnā’s definitions of substance in general (without reference to the *Book of Definitions*), see A. Eran, “Abraham Ibn Daud’s Definition of Substance and Accident,” *Arabic Sciences and Philosophy* 7 (1997): 265–82, esp. 266–73; for his *Book of Definitions* in general, see most recently K. Kennedy-Day, *Books of Definition in Islamic Philosophy* (Routledge Curzon, 2003), pp. 52–53.

<p><u>וחקקו</u> הכמה המתדבק שהוא כל מה שאפשר שיונח באמצעיתו גבול ותכלית יתקבצו אצלו שני חלקיו אשר משני צדי הגבול המונח.</p> <p><u>וחקקו</u> הכמה <u>המפורד</u> שהוא מה שאי אפשר שימצא באמצעיתו דבר ממנו שיושם תכלית משתתפת לשני חלקיו אשר סביב התכלית ההוא.</p>	<p><u>וחקקו</u> הכמה המתדבק שהוא כל מה שאפשר שיונח באמצעיתו גבול ותכלית יתקבצו אצלו שני חלקיו אשר משני צדי הגבול המונח.</p> <p><u>וחקקו</u> הכמה <u>המתפרד</u> שהוא מה שאי אפשר שימצא באמצעית דבר ממנו <u>גבול</u> שיושם תכלית משתתפת לשני חלקיו אשר סביב התכלית ההוא.</p>	<p>فالم متصل هو كل ما يمكن ان يفرض في وسطه حد ونهاية يلتئم عندها جزءاه اللذان عن جنبى الحد المفروض </p> <p>والمنفصل هو الذي لا يمكن ان يوجد في وسط شيء منه حد يجعل نهاية مشتركة لجزئيه اللذين يكتنفانه</p>
--	---	--

A: (שהוא) A3 שהיא || בחלק] A4 לחלק || והגוף המקשה] A1 והגוף המקשה; A2 חסר; A4 והגוף המשוער
 || והזמן והמקום] A1 בזמן והמקום; A3 וכזמן והמקום; A4 והזמן וכמקום || נחלקים] A4 + והמלות והמאמרים ||
 לשני] A1 שני || מינים] A2 מינין || מתדבק] A3 מימין || מתפרד] A3 מתחלק וכמה מתדבק || באמצעיתו] A2
 באמצעית || אצלו] A3 אליו || משני צדי] A2 משני צדות; A4 מצדי || הגבול] A1 גבול || המתפרד] A2A3A4
 המפורד || באמצעית] A1 לאמצעיות; A4 באמצעיות || משתתפת] A3 משותף || חלקיו] A2 החלקים || סביב
 התכלית ההוא] A2 סביבנה.

B: שאפשר] B2B5 חסר || בחלק] B4 מחלק || והזמן והמלות וכמקום והמאמרים] B3 והזמן והמלות והמקום
 והמאמרים; B4 והזמן והמלות במקום המאמרים; B5 והזמן והמלות וכמקום והמאמרים.

Remarks

There are two different recensions of the Arabic original of al-Fārābī's definition of "quantity." The version closest to Ibn Tibbon's is the one given above: *wa-l-zamān wa-l-makān wa-mithla al-alfāz wa-l-aqāwil*, which in Hebrew should be: *we-ha-zeman we-ha-maqom we-ka-millot we-ha-ma'amarim*. What accounts for the different versions, however, is not entirely clear. It is possible that *we-ha-millot* has dropped out of (A), due to textual corruption, and that *we-ha-maqom* was changed to *we-ka-maqom*, due to correction in light of the Arabic text; in both cases, however, the order of the Arabic has been changed.

Other differences worthy of note: Manuscript tradition (A) presents somewhat different terminology than (B), using *mitpared*—instead of *meforad*—for *munfaṣal*. And only (A) has the correct translation of *fī waṣṭ shayy minhu ḥadd*, as *be-'emṣa'it davar mimmennu gevul*. (B) adds the possessive pronoun to *'emṣa'it*, and is missing *gevul* (perhaps due to scribal corruption), which translates a term found in the Arabic.

Quality	B	A	al-ʿAjam, p. 99; Dunlop, par. 16
	האיכות: <u>היא בכלל שם</u> <u>לכל תכונה</u> אשר בה יאמר באישים - כלומר הפרטים - איך הם, אשר בה יענה העונה על שאלת השואל על איש איש איך הוא -בחכמה והגבורה והחום וזולתם מן התכונות.	האיכות: <u>הוא בכלל</u> <u>התכונות</u> אשר בה יאמר לאישים - כלומר הפרטים - איך הם <u>נשארים</u> , והם אשר בהם יענה על שאלת השואל על איש ואיש איך הוא - בחכמה והגבורה והחום והקור וזולתם מן התכונות.	القول في الكيفية: الكيفية هي بالجملة الهيئات التي بها يقال في الأشخاص كيف هي وهي التي بها يجاب في المسألة عن شخص شخص كيف هو وتنقسم الكيفية التي هي الجنس العالي الى أربعة اجناس متوسطة
	והסוג העליון, שהוא האיכות, הנחלק לארבעה סוגים <u>תחתיו</u> , יאריך באורם הנה, ואולם שמותם תמצאם בפרק נ"ב מן החלק הראשון.	והסוג העליון, שהוא האיכות, נחלק לארבעה סוגים <u>אמצעיים</u> , יאריך באורם הנה, ואולם שמותם תמצאם בפרק נ"ב מן החלק הראשון.	

A: (הוא בכלל התכונות) A1 בכלל היא לתכונה; A2 הוא התכונות; A3 בכלל היא שם לתכונה; A4 היא בכלל שם
 לכל || בה] A3 A2A3 בהם || כלומר] A4 חסר || נשארים] A2A3A4 נשואים || והם] A4 חסר || על] A1 אל || ואיש]
 A4 חסר || והגבורה] A2 והגבורה || והחום והקור] A1A4 והחום והקור || והסוג] A3 בסוג || אמצעיים] A4 תחתיו
 || נ"ב] A1 חסר; A3 שני.

Remarks

As with “substance,” here also Ibn Tibbon presents two alternative definitions: the first from al-Fārābī, the second from Ibn Rushd (see below). Only (A) preserves the plural of *hay’at*, rendered as *teḵunot*, as opposed to (B), which has the more elegant, but less literal, *šem le-ḵol teḵunah* (the same is true in the text of Ibn Rushd, cited below, which shows that this is an intentional revision and not a haphazard scribal error). Similarly, (A) translates literally *ajnās mutawassiṭa* as *sugim ’emša’iyyim*, whereas (B) has *sugim taḥtaw*.

B	A	Ibn Rushd ¹²
ויש שחקקה שהיא שם לכל תכונה אשר בה ישאל באישים איך הם. ואני כבר שמתני בהעתקה ”תכונה” במקום ”איכות”.	ויש שחקקה שהיא התכונות אשר בהם ישאל האישים איך הם. ואני כבר שמתני בהעתקה ”תכונה” במקום ”איכות”.	قال: واسمى الكيفية الهيئات التي بها يسئل في الاشخاص كيف هي.

A: שחקקה || שהיא [A2A4 שהוא || התכונות] A4 שם התכונות || בהם ישאל [A2 ישלול בהם];
A3 ישאל בהם || האישים] A3 באישים || בהעתקה] A3 בהעתקתי.

Relative, Relation

B	A	al-‘Ajām, pp. 103-4; Dunlop, par. 21
ההצטרפות והמצורף: חקקו ההצטרפות שהיא בין שני דברים בו בעצמו יאמר כל אחד מהם בהיקש אל האחר. וזה היחס ילקח לראשון משניהם ויאמר בו בהיקש אל השני וילקח בעצמו אל השני ויאמר בו בהיקש אל הראשון. ושני הדברים אשר יאמר	ההצטרפות והמצורף: חקקו ההצטרפות שהיא יחס בין שני דברים בו בעצמו יאמר כל אחד מהם בהיקש אל האחר. וזה היחס ילקח לראשון משניהם ויאמר בו בהיקש אל השני וילקח בעצמו אל השני ויאמר בו בהיקש אל הראשון. ושני הדברים אשר יאמר כל אחד	القول في الاضافة والمضاف: والاضافة هي نسبة بين شيئين بها بعينها يقال كل واحد منهما بالقياس الى الاخر وهذه النسبة تؤخذ للاول منهما فيقال بها بالقياس الى الثاني وتؤخذ بعينها للثاني فيقال بها بالقياس الى الاول والشينان الذان يقال كل واحد منهما

מהם בהיקש אל האחר בגלל
היחס ההוא, והם הנושאים
אותו יקראו המצורפים
והמצטרפים. ויעשה בהיקש
כל אחד משניהם אל האחר
אחת מאותיות היחס, כמו
ו-”אל” ו-”עם” והדומה
להם. וצריך שיהיה לכל אחד
משניהם שם יורה עליו מצד
היותו מצורף אל חברו במין
ממני הצורף, כאדון ועבד,
ובניהם יחס אחד יאמר בו
כל אחד מהם בהיקש אל
האחר, כי האדון אדון לעבד
והעבד עבד לאדון. והיחס
הוא בעצמו, כשילקח
תואר לאחד מהם יקרא
אדנות, וכשילקח תואר
לאחר יקרא עבדות. ושם
האחד מהם מצד היותו
מתואר ביחס ההוא אדון,
ושם האחר מצד היותו
מתואר בו בעצמו עבד. וכן
האב והבן.

بالقياس الى الاخر لاجل هذه
النسبة وهما الموضوعان
لها يسميان المضافين
والمتضافين ويستعمل عند
قياس كل واحد منهما الى
الاخر احد حروف النسب
مثل من والى ومع وما
اشبهها وينبغي ان يكون لكل
واحد منهما اسم يدل عليه
من جهة ما هو مضاف الى
قربنه بنوع ما من انواع
الاضافة مثل الاب والابن
فان بينهما نسبة واحدة يقال
بها كل واحد منهما بالقياس
الى الاخر فان الاب اب
للابن والابن ابن للاب وتلك
النسبة بعينها اذا اخذت صفة
لاحدهما سميت ابوة واذا
اخذت صفة للاخر سميت
بنوة واسم احدهما من حيث
يوصف بها اب واسم الاخر
من حيث يوصف بها بعينها
ابن وهما اسمان متباينان
وكذلك العبد والمولى.

¹² Ibn Rushd, *Talkhis kitab al-maḥlāt*, ed. M. Bouyges (Beirut, 1986), p. 71. This version of Ibn Rushd’s commentary is the same one used in Jacob Anatoli’s medieval Hebrew translation, as found in H. Davidson, ed., *Middle Commentary on Porphyry’s Isagoge and Aristotle’s Categories* (Cambridge: Medieval Academy of America, 1969), p. 66. It differs from the edition by C. Butterworth and A. ‘Abd al-Magīd Harīdī (Cairo, 1980) (where the passage in question is on p. 121, par. 66).

A: מהותם] A2 מהות || בעצמם] A3 בעצמות || או] A2 אם || כאל] A2 כאלו || נאמרת] A2 נאמר || אל] A3 חסר; A4 או || וכן הכפל] A2 והכפל.

When

B	A	al-‘Ajām, pp. 108-9; Dunlop, par. 29
מאמר מתי: חקקו עניין מלת מתי שהוא יחס הדבר אל הזמן המוגבל השוה למציאותו ואשר תהיה תחלתו ותכליתו עם תכליתו או זמן מוגבל שיהיה זה המתואר חלק ממנו ואינו הזמן ולא דבר מורכב מעצם וזמן.	מאמר מתי: חקקו המתי שהוא יחס הדבר אל הזמן המוגבל השוה למציאותו ואשר תהיה תחלתו עם תחלתו ותכליתו עם תכליתו או זמן מוגבל שיהיה זה המתואר חלק ממנו ואינו הזמן ולא דבר מורכב מעצם וזמן.	القول في مقولة متى: ومتى هو نسبة الشيء الى الزمان المحدود الذي يساوق وجوده وتطبيق نهايته على نهايته وجوده او زمان محدود يكون هذا جزءا منه وليس معنى متى هو الزمان ولا شيء مركب من جوهر وزمان على ما ظنه قوم وهذه اللفظة عند الجمهور تستعمل سؤالا في الشيء عن زمانه المحدود واصحاب المنطق يجعلونه اسما يدل على الشيء الذي سبيله ان يجاب به في جواب السؤال عن الشيء متى كان او يكون.
וזאת מלת מתי תעשה אצל ההמון שאלה בדבר על הזמן המוגבל לדבר . ובעלי הדבר שמוה שם מורה על הדבר אשר דרכו שיענה במענה השאלה על הדבר מתי היה או יהיה.	וזאת מלת מתי תעשה אצל ההמון שאלה בדבר על זמנו המוגבל . ובעלי הדבר שמוה שם מורה על הדבר אשר דרכו שיענה במענה השאלה על הדבר מתי היה או יהיה.	

A: המת] A3 חסר || הדבר] A2 דבר || המוגבל] A2 אשר; A3 + אשר || למציאותו] A2A3 מציאותו || ואשר] A2 וכאשר || עם] A1 אל || מוגבל] A2 חסר || וזמן] A2 חסר; A3 הזמן || זמנו המוגבל] A4 הזמן המוגבל לדבר || שמוה] A3 שמוהו || הדבר אשר דרכו שיענה במענה השאלה על] A1 חסר ט' הדומות.
B: שאלה] B3 חסר

¹³ Ibn Rushd, *Talkhis kitāb al-maqūlat*, ed. Bouyges (Beirut, 1986), p. 52 (cf. Davidson, *Middle Commentary*, p. 56). Again, it differs from the text in Butterworth and Harīdi, p. 109, par. 51.

A: שהיא] A2A3 שהוא || דברים] A3 הדברים || יאמר] A1 ואמר || היחס] A2 + לו || ילקח] A1 לקח || ויאמר] A1 ואמר || אל השני וילקח בעצמו אל השני ויאמר בו בהיקש] A1 חסר ט' הדומות || הדברים] A3 דברים || בהיקש] A1 חסר || כמון] A4 כמון || והדומה] A4 והדומים || עליו] A2 חסר || מצורף] A2 מצטרף || אל חברו] A3 לחברו || וביניהם] A3 כי ביניהם || לאחד] A3 לכל אחד || מתואר ביחס ההוא אדון ושם האחר מצד היותו] A4 חסר ט' הדומות.

B: אל השני וילקח בעצמו] B5 חסר ט' הדומות || משניהם] B4 מהם || כמון] B4 כמון || לאחד] B4 כל אחד || מתואר] B3 חסר.

Remarks

“Relative” is the third and final term for which Ibn Tibbon provides an alternative definition. And here, as in the previous example, the second definition (given below) comes from Ibn Rushd’s Middle Commentary on Aristotle’s *Categories*. The only textual difference worthy of note is the translation of *li-ajli* in (A) as *bi-glal* and in (B) as *bi-klal*. This would seem to result from a mistake in transmission rather than an alternative translation of the text. Note also that Ibn Tibbon changes al-Fārābī’s example “father” and “son,” most likely because he had no Hebrew equivalent for the Arabic *ubūwa* and *bunūwa* (“fatherhood” and “sonship”). Instead, he uses the equivalent example ‘*adon* and ‘*aved*, with the corresponding abstract terms ‘*adnut* and ‘*avdut*, adding “father” and “son” at the end.

B	A	Ibn Rushd ¹³
ויש מן החכמים שלא חקקו בזה המאמר רק המצורפים. וחקקו שהם אשר תאמר מהותם ועצמם בהיקש אל דבר אחר אם בעצמם או באות מאותיות היחס, כ-“אל” והדומה לו, כגדול שמהותו בהיקש אל זולתו, שאמנם הוא גדול מדבר, וכן הכפל כפל לדבר.	ויש מן החכמים שלא חקקו בזה המאמר רק המצורפים. וחקקו שהם אשר תאמר מהותם ועצמם בהיקש אל דבר אחר אם בעצמם או באות מאותיות היחס, כ-“אל” והדומה לו, כגדול שמהותו נאמרת בהיקש אל זולתו, שאולם הוא גדול מדבר, וכן הכפל כפל לדבר.	والاشياء المضافة هي التي تقال ماهياتها وذواتها بالقياس الى شيء اخر اما بذاتها واما بحرف من حروف النسبة مثل الى وما اشبهه مثال ذلك ان الاكبر ماهيته انما تقال بالقياس الى غيره فانه انما هو اكبر من شيء وكذلك الضعف هو ضعف لشيء.

Remarks

The definition of “when” is translated word-for-word from al-Fārābī, with only one short clause (underlined in the Arabic) left out. As is usual, (A) preserves the more literal translation; for example, ‘*an zamānihi al-mahdūd*, as ‘*al zeman ha-mugbal*, rather than ‘*al ha-zeman ha-mugbal la-davar* (as in B).

Where

B	A	al-‘Ajam, pp. 110-11; Dunlop, par. 32
<p>מאמר האנה: <u>חקקו</u> האנה שהוא יחס הגוף אל מקומו ואינו המקום ולא הרכבת הגוף והמקום. סוף דבר <u>שמ</u> מורה על העניין שדרכו שיענה על השאלה בדבר אנה הוא, כאמרנו “בבית” או “בעיר”, כי האנה אין בית רק מה שיובן מאמרנו “בבית”.</p>	<p>מאמר האנה: <u>חקקו</u> האנה שהוא יחס הגוף אל מקומו ואינו המקום ולא הרכבת הגוף והמקום. סוף דבר <u>הוא עניין</u> מורה על העניין שדרכו שיענה על השאלה בדבר אנה הוא, כאמרנו “בבית” או “בעיר”, כי האנה אינו הבית רק מה שיובן מאמרנו “בבית”.</p>	<p>القول في مقولة أين: وأين هو نسبة الجسم الى مكانه وليس هو بالمكان ولا تركيب الجسم والمكان وبالجملة هو الشيء الذي سبيله ان يجاب به في السؤال عن الشيء أين هو كقولنا في البيت فان الأين ليس هو البيت لكن ما يفهم من قولنا في البيت.</p>
<p>וכל גוף יש לו אנה ראשון מיוחד בו לבדו. ויש לו אנות רבות משותפות כוללות אותו וזולתו, קצתם <קטן> וקרוב לראשון וקצתם גדול ורחוק מן הראשון, כראובן על דרך משל, האנה הראשון שלו הוא שטח האויר שבבית שהוא בו המקיפו הממשש לשטח</p>	<p>וכל גוף יש לו אנה ראשון מיוחד בו לבדו. ויש לו אנות רבות משותפות כוללות אותו וזולתו, קצתם קטן וקרוב לראשון וקצתם גדול ורחוק מן הראשון, כראובן על דרך משל, האנה הראשון הוא שטח האויר שבבית שהוא בו המקיפו הממשש לשטח</p>	<p>..... وكل جسم فان له اينا اولا خاصا به وله وحده واينات مشتركة تشتمل عليه وعلى غيره بعضها اصغر واقرب الى الاول وبعضها اعظم وابتعد من الاول مثال ذلك زيد فان اينه الاول مقعر الهواء من البيت الذي هو فيه ولاجل ذلك هو في بيت من الدار وفي دار من المدينة</p>
<p>גופו ובעבורו הוא בבית שבחצר ובחצר שבמדינה ובמדינה מגליל אחד ובגליל מן האקלים ובאקלים מן היישוב וביישוב מן הארץ ובארץ מן העולם והוא בעולם כלומר תחת גלגל הירח או תוך הגלגל הראשון. האנה הראשון הוא מקומו המיוחד לו, כלומר השטחים המקיפים אותו מאוירו או מזולתו. וכל אחד מן האחרים הוא מקום כולל לו ולזולתו.</p>	<p>גופו ובעבורו הוא בבית שבחצר ובחצר שבמדינה ובמדינה מגליל אחד ובגליל מן האקלים ובאקלים מן היישוב וביישוב מן הארץ ובארץ מן העולם והוא בעולם כלומר תחת גלגל הירח או תוך הגלגל הראשון. האנה הראשון הוא מקומו המיוחד לו, כלומר השטחים המקיפים אותו מאוירו או מזולתו. וכל אחד מן האחרים הוא מקום כולל לו ולזולתו.</p>	<p>وفي مدينة من جملة البلد وفي بلد من المعمورة وفي المعمورة من الارض وفي الارض من العالم وفي العالم.</p>
<p>A: הגוף אל מקומו ואינו המקום ולא הרכבת [A3 חסר ט' הדומות והמקום] A3 המקום עניין] A4 שם שדרכו] A3 חסר כאמרנו] A3 כאמרך; A4 באמרנו מאמרנו] A1 מאמר בו] A1 לו אנות] A3 איכות משותפות] A1 משותפות וזולתו] A2 וזולתם על] A2 חסר הראשון] A4 + לו בו] A1 חסר המקיפו] A2 חסר; A3 המקיף בבית] A1 חסר היישוב וביישוב] A4 חסר הירח] A1 חסר הראשון] A4 + העליון מאויר] A1 + מזגית (?) או מזוית (?); A3 מזוית לו כלומר השטחים המקיפים ... או מזולתו] A2 חסר מזולתו] A3 מזולתה מן האחרים] A1 חסר כולל] A2 חסר.</p>	<p>B: אל מקומו] B3 למקומו אין] B4 אינו רבות] B2 חסר משותפת] B2 משותפת, B3B4 משותפת קטן וקרוב] B1B4B5 וקרוב, B4 קרוב ובמדינה] B4 חסר הגלגל] B3 גלגל.</p>	<p></p>

Remarks

The definition of “where” is borrowed literally from al-Fārābī, with one short gloss interpolated and one short explanatory note added at the end. There are some minor differences between the recensions, though nothing major with respect to the Arabic.

State, Position

B	A
מאמר המצב: <u>חקקו</u> המצב שהוא היות חלקי הגוף המוגבלים לנוכח חלקים מוגבלים מן המקום אשר הוא בו או מונחים עליהם. והוא נמצא לכל גוף, כי כל גוף יש לו אנה על מצב והנחה, כאדם על דרך משל שיש לו מצבים רבים כעמידה והשיבה והשכיבה וההסבה ונפלו על פניו ושכבו פרקדן. כי חלקיו המוגבלים כראש והגב והכתפים ושאר חלקיו יהיה כל אחד מהם בכל אחד מאלו המצבים לנוכח חלק מן המקום אשר הוא בו או מונח עליו, וכשישנה מצבו ישובו החלקים ההם בעצמם לנוכח חלקים אחרים <u>מחלק</u> המקום.	מאמר המצב: <u>חקקו</u> המצב שהוא היות חלקי הגוף המוגבלים לנוכח חלקים מוגבלים מן המקום אשר הוא בו או מונחים עליהם. והוא נמצא לכל גוף, כי כל גוף יש לו אנה על מצב והנחה, כאדם על דרך משל שיש לו מצבים רבים כעמידה והשיבה והשכיבה וההסבה ונפלו על פניו ושכבו פרקדן. כי חלקיו המוגבלים כראש והגב והכתפים ושאר חלקיו יהיה כל אחד בכל אחד מאלו המצבים לנוכח חלק מן המקום אשר הוא בו או מונח עליו, וכשישנה מצבו ישובו החלקים ההם בעצמם לנוכח חלקים אחרים <u>מחלקי</u> המקום.
וכבר שמתי "הנחה" במקום "מצב" בהעתקה.	וכבר שמתי "הנחה" במקום "מצב" בהעתקה.

A: מאמר] A2 חסר || חקקו] A3 חקקוהו || המצב] A3 חסר || היות] A1A2 חסר || לנוכח] A1 בכח || עליהם] A2 עליו || לכל] A1A4 בכל || גוף] A3 הגוף || על מצב] A1A3 על צד המצב; A2 על המצב || והנחה] A3 וההנחה || והשיבה] A2 ושיבה || ונפלו] A3 ונפלו || ושכבו] A3 ושכבו || בכל אחד] A2 ככל אחד || מאלו] A1 חסר || המצבים] A1 הנצבים || או] A1 חסר || וכשישנה] A3 וכשישנה || חלקים אחרים] A3 החלקים האחרים.

Remarks

The definition of "state" or "position" is taken directly from al-Fārābī, with a final concluding remark on the translation of the *Guide* added. The only significant difference relating to the Arabic is near the end, where (A) preserves the plural *ajzā' al-makān* with *ḥelqey ha-maqom*, whereas (B) has the singular *ḥelq ha-maqom*.

Having, Possession

B	A	al-‘Ajām, p. 113; Dunlop, par. 36
מאמר לו, ויקרא מאמר הקניין: <u>חקקוהו</u> שהוא יחס הגוף אל גוף מונח <u>אל</u> שטחו או על חלק ממנו כשיעתקה המונח בהעתק המוקף לו, כלבישה והנעילה ולבישת כלי זיין, כי הלבישה מורה על יחס גוף אל גוף אחר מונח על שטחו כשיהיה המקיף נעתק בהעתק המוקף בו, והנעילה מורה על כיוצא בזה אלא שהיא בחלק מן הגוף, וכן לבישת כלי זיין. ויש ממיניו מה שהוא טבעי, כעור הבהמה וקליפת האילנות, ומהם <u>מה</u> שהוא רצוני, כלבישת הבגד.	מאמר לו, ויקרא מאמר הקניין: <u>חקקוהו</u> שהוא יחס הגוף אל גוף מונח <u>על</u> שטחו או על חלק ממנו כשיעתקה המונח בהעתק המוקף בו, כלבישה והנעילה ולבישת כלי זיין, כי הלבישה מורה על יחס גוף אל גוף אחר מונח על שטחו כשיהיה המקיף נעתק בהעתק המוקף בו, והנעילה מורה על כיוצא בזה אלא שהיא בחלק מן הגוף, וכן לבישת כלי זיין. ויש ממיניו מה שהוא טבעי, כעור הבהמה וקליפת האילנות, ומהם <u>ממנו</u> שהוא רצוני, כלבישת הבגד.	القول في مقولة له: وله هو نسبة الجسم الى الجسم المنطوق <u>على</u> سطحه او على جزء منه اذا كان المنطوق ينتقل بانتقال المحاط به مثل اللبس والانتعال والتسلح فان اللبس يدل على نسبة الجسم الى جسم اخر ينطبق على سطحه اذ كان المحيط ينتقل بانتقال المحاط به والانتعال ايضا يدل على شبيه هذا المعنى غير انه في جزء من الجسم وكذلك التسلح ومن انواعه ما هو طبيعي مثل جلد الحيوان ولحاء الشجر ومنه ارادي مثل لبس الثياب.

A: הגוף] A2A3A4 גוף || שטחו] A3 שטח || על חלק] A3 לוי || כשיעתקה] A3A4 כשיעתק || על] A2 אל || גוף] A3A4 הגוף || בו] A2 + כלבישה || ממיניו] A2 ממנו || מה] A1 חסר.
B: ויקרא] B5 יקרא || הגוף] B4 גוף || כשיעתקה] B3 כשיעתק || בחלק] B4 כחלק .

Remarks

The definition of “having” or “possession” is nothing other than the first paragraph of al-Fārābī’s definition. In general, (A) uses the same prepositions as the Arabic, whereas (B) replaces them with prepositions that work better in Hebrew. The only significant difference is near the end, where (A) translates *wa-minhu irādī* literally, as *u-mimmennu reṣoni*, whereas (B) presents a looser but more elegant version, *u-meheh mah she-hu’ reṣoni*.

Passion, Being Acted Upon

B	A	al-‘Ajām, pp. 113-14; Dunlop, par. 37-38
מאמר שיתפעל: <u>חקקוהו</u> שהוא לכת העצם מדבר אל דבר והשתנותו מעניין אל עניין. וכל עניין שהוא הולך בין שני העניינים על דבקות יאמר בו שהוא מתפעל.	מאמר שיתפעל: <u>חקקוהו</u> שהוא לכת העצם מדבר אל דבר והשתנותו מעניין אל עניין. וכל עניין שהוא הולך בין שני העניינים על דבקות יאמר בו שהוא מתפעל.	القول في مقولة ان ينفعل: وان ينفعل هو مصير الجوهر من شيء الى شيء وتغيره من امر الى امر وما دام سالكا فيما بين الامرين على اتصال يقال فيه انه ينفعل. وانواع هذا الجنس هي انواع الحركة وهي الكون والفساد والنمو والاضمحلال والاستحالة والنقلة.
ומיני זה הסוג הם לפי <u>מיני</u> התנועה, והם ההויה וההפסד והצמיחה וההיתוך וההשתנות וההעתקה.	ומיני זה הסוג הם מיני התנועה, והם ההויה וההפסד והצמיחה וההיתוך וההשתנות וההעתקה.	:A. העצם [A3 העניינים אל עניין] A2 לעניין עניין] A2A3A4 עוד וההיתוך] A3 והיתוך.

Remarks

The definition of “passion” or “being acted upon” is a translation of al-Fārābī, with no additions or changes. Here too (A), as always, represents a more literal translation, for example rendering *hiyya anwā’ al-ḥarika*, as *hem miney ha-tenu’ah*, whereas (B) translates *hem lefi miney ha-tenu’ah*, adding the preposition *lefi*.

Action, Acting Upon

B	A	al-‘Ajām, pp. 115-16; Dunlop, par. 39-40
מאמר שיפעל: <u>חקקוהו</u> שהוא העתק הפועל בדבקות על היחס אשר לו אל חלקי מה שיתחדש בדבר המתפעל בעת שיתפעל, כי הפועל הוא אשר בעבורו יתחדש בגוף המתפעל דבר דבר וחלק חלק על דבקות מן העניין אשר אליו ילך המתפעל. אם כן יחס הפועל אל כל חלק מתחדש בלתי יחסו אל החלק האחר. אם כן	מאמר שיפעל: <u>חקקוהו</u> שהוא העתק הפועל בדבקות על היחס אשר לו אל חלקי מה שיתחדש בדבר המתפעל בעת שיתפעל, כי הפועל הוא אשר בעבורו יתחדש בגוף המתפעל דבר דבר וחלק חלק על דבקות מן העניין אשר אליו ילך המתפעל. אם כן יחס הפועל אל כל חלק מתחדש בלתי יחסו אל החלק האחר. אם כן	القول في مقولة ان ينفعل: واما ان ينفعل فهو ان ينتقل الفاعل باتصال على النسب التي له الى اجزاء ما يحدث في الشيء الذي ينفعل حين ما ينفعل فان الفاعل هو الذي عنه يحدث في الجسم الذي ينفعل شيء شيء وجزء جزء على اتصال من الامر الذي اليه يصير المنفعل فالفاعل نسبه الى كل جزء حادث غير نسبه الى الجزء الاخر اذ كان فاعلا لكل واحد من تلك الاجزاء فالفاعل ينتقل على نسبه الى جزء جزء مما يحدث في المنفعل قليلا قليلا على مثال مسلك الجسم الذي ينفعل على جزء جزء مما يحدث فيه.
הוא נעתק <u>ביחסו</u> אל כל חלק חלק ממה שיתחדש במתפעל מעט מעט <u>בדמות</u> <u>העתק הגוף המתפעל</u> <u>בהליכתו</u> על חלק חלק ממה שיתחדש בו.	הוא נעתק <u>אל יחסו</u> אל חלק חלק ממה שיתחדש במתפעל מעט מעט <u>כדמות</u> <u>הליכת הגוף המתפעל</u> על חלק חלק ממה שיתחדש בו.	وانواع جنس ان ينفعل على عدد انواع جنس ان ينفعل وذلك ان كل نوع من انواع التغير والحركة يقابله نوع من انواع التغير والتحرك.
ומיני <u>סוג</u> שיפעל כמיני סוג שיתפעל, כי כל מין ממיני ההשתנות והתנועה יש כנגדו מין ממיני השנייה וההנעה.	ומיני <u>סוג</u> שיפעל כמיני סוג שיתפעל, כי כל מין ממיני ההשתנות והתנועה יש כנגדו מין ממיני השנייה וההנעה.	:A. על] A4 אל ל] A2A3 בו אל] A2 על שיתחדש] A2 שיחדש כי הפועל] A3 חסר וחלק] A1 חלק דבר דבר וחלק] A3 חסר אליו ילך] A1 ילך אליו כן] A1 הם יחסו] A1 יחסו אל יחסו] A3 ליחסו מעט] A4 חסר הגוף] A3 + אל על] A3 אל ממיני] A3 כמיני ההשנייה] A1 השנייה.

:B. הוא] B3 הוא || בדמות] B3 כדמות.

Remarks

The different recensions of this the final category are fairly stable, at least for the first part of the definition; and all three are missing one sentence in the Arabic, apparently the result of homoioteleuton in the Arabic text from which Ibn Tibbon translated, in the first version of Ibn Tibbon's translation, or as the result of a very early scribal error, preserved in all the manuscript traditions. There are, however, some significant differences in the second part of the definition. (A) reproduces the prepositions and definite articles found in the Arabic more literally. It also has one unique sentence which differs from (B) and is closer to the Arabic. In particular, (A) translates *ʿalā mithāl maslak al-jism alladhi yanfaʿil*, as *ki-demut halikat ha-guf ha-mitpaʿel*, whereas (B) uses different terminology and adds an extra term *bi-demut beʿeteq ha-guf ha-mitpaʿel ba-halikato*.

4. The Arabic and Provençalized Latin Glosses in the Byzantine Recension

As noted above, five manuscripts of *PMZ*—four of which are written in Byzantine script—carry thirteen glosses which give, for certain terms, their equivalents in Arabic and in *laʿaz*, i.e., in the language of the Christians, which in this instance means Latin or “Provençalized Latin.” Although Ibn Tibbon sometimes introduced Arabic and Latin/Romance glosses into his writings—elsewhere in *PMZ* and in his other books¹⁴—it seems certain that these glosses do not go back to Ibn Tibbon himself: they appear in only these five manuscripts; in two cases (“categories” and “species”) they appear out of place within the text, suggesting that at some point during transmission they entered the body of the text from the margin; and in one case (no. 8, on “substance”), the gloss seems to refer to Ibn Tibbon in the third person, showing that it was written by someone else. The glosses are, however,

of interest, inasmuch as they are relatively early (from the thirteenth or early fourteenth centuries), and thus can be counted among the earliest extant bilingual philosophical glosses in Hebrew.¹⁵

The thirteen glosses preserved in the Byzantine recension are reproduced here, together with brief discussions. The identification of the glosses as Latin and “Provençalized Latin,” as well as the philological explanations, is based on correspondence with Cyril Aslanov (Hebrew University of Jerusalem), for whose erudite advice I am much indebted.

1. Categories

המלה הערבית מקולאת ובלעז פרדיקמינין.

פרדיקמינין C3 פרדיקמינין C4 פרדיקמינין.

The Arabic term is *maqūlāt*, and in *laʿaz* it is: *predicamentz*.

Comment: The Latin, *praedicamenta*, is vulgarized as *predicamentz*.

2. Genus

וסוג בערבי גנס ובלעז גאנוש.

Sug in Arabic is *jins*, and in *laʿaz*: *genus*.

Comment: Here the Latin, *genus*, is given.

¹⁴ See, e.g., *Peruš ha-Millot ha-Zarot*, ed. Even-Shemuel, s.vv. *ʿisaṯis, mavdil, hazayah, harkavah šekenit, meḥšav, ḥaqqeh, kaddur, maʿamar haggadi* (pp. 34, 36, 44, 47–48, 54, 57–58, 65–66); Robinson, *Commentary on Ecclesiastes*, par. 600–601; Samuel Ibn Tibbon, *Maʿamar Yiqqawu ha-Mayim*, ed. M. Bischeles (Pressburg, 1837), p. 150.

¹⁵ For a discussion of medieval bilingual glosses in general, see the essays in J. Hamesse and D. Jacquart, eds., *Lexiques bilingues dans les domaines philosophique et scientifique (Moyen Âge-Renaissance)* (Brepols, 2001), especially those by J-P. Rothschild and M. Zonta. See also G. Sermoneta, *Un glossario filosofico ebraico-italiano del XIII secolo* (Rome, 1969), especially pp. 95, 96, 104, 106, 109, 110, 115, 118, 123, 127, 131, 133, 185, 212, 410, 411, 431.

3. Species

והמין בערבי נוע ובלעז אספיציאיש.

בערבי [C3 בלשון ערבי || אספיציאיש] C3 אספיציאיש.

Min in Arabic is *naw'*, and in *la'az: especies*.

Comment: The word *especies* is, according to Aslanov, a “cross-formation between Latin *species* and Provençal *especia*.”¹⁶

4. Differentia

והמבדיל בערבי פצל ובלעז דפירינציאה.

דפירינציאה [C2 דפירינציאה; C3 דפירינציאה; C4 דפירינציאה].

Mavdil in Arabic is *faṣl*, and in *la'az: differentia*.

Comment: Here the Latin word, *differentia*, is given.

5. Property

והסגולה בערבי כאצה, וכן תרגם הגאון רבינו סעדיה זצ"ל וְהֵייתֶם לִי סִגְלָה [שמי' יטה,]— כאצה, ורוצה לומר דבר מיוחד לאותו העצם שידובר בו, ובלעז פרופיאויץ.

בערבי [C3 בלשון ערבי || זצ"ל] C3 ז"ל || והסגולה ... פרופיאויץ [C1 חסר || פרופיאויץ] C3C4 פרופיאויץ.

Segullah in Arabic is *khāṣṣa*. The Gaon our Master Saadia likewise translated ‘then ye shall be a peculiar treasure [*segullah*] unto me’ [Exod. 19:5] as *khāṣṣa*. What it means is something unique to the substance in question. In *la'az: propi[et]etz*.

Comment: The Latin *proprietas* is, as explained by Aslanov, vulgarized as *propietz* or *propri[et]etz*.¹⁷ Note also that a similar explanation in light of Saadia’s Arabic Bible translation is found in Ibn Tibbon’s explanation of “description,” which, according to all the manuscript traditions, reads as follows: “Having explained the meaning of these five words [namely, the five predicables], I will attach to them the explanation of two additional terms, namely, *geder* ‘definition,’ and *hoq* ‘description’. ... As for the term *hoq*, I do not remember having seen this term used in this way by any [previous translator], but I have seen that our Master Saadia translated the biblical term *hoq*, as in the phrase *hoq u-mišpaṭ* ‘a statute and an ordinance’ [see, e.g., Exod. 15:25], as

rasm; and similarly he translated *huqqay* as *rusûmî* [see, e.g., Ps. 50:16]. Because of this, I have translated the Arabic term *rasm* into Hebrew as *hoq*.¹⁸ The practice of consulting Saadia’s Arabic translation of the Bible as something like a Hebrew-Arabic-Hebrew dictionary was already recommended by Judah Ibn Tibbon in his ethical will.¹⁹

6. Definition

ומלת גדר בלעז דפיניציאו.

דפיניציאו [C2C3C4 דפיניציאו].

The term *geder* is in *la'az: definitio*.

Comment: Here the Latin, *definitio*, is given.

7. Description

ואולם מלת חק אשר בלעז דשקריפיציאו.

אשר בלעז [C2 בלשון לעז || דשקריפיציאו] C2 דשקריפיציאו; C4 דשקריפיציאו.

As for the term *hoq*, which in *la'az* is *descriptio*...

Comment: Once again the Latin, *descriptio*, is given.

8. Substance

גם העצם מלה משתתפת בלשונונו כי העצם יקרא גוהר בערבי ושושטנציא בלעז וזה הוא העצם שהוא ראש לתשעה מאמרות. ויש עצם שהוא בלשון ערבי דאת ובלעז פרופייטאש ומזה אמרו יוצא מעצמו בפירוש העצם, וכמוה בעצם היום הזה.

¹⁶ I cite from our email correspondence. See also C. Aslanov, *Le Provençal des Juifs et l'hébreu en Provence: Le dictionnaire Sharshot ha-Kesef de Joseph Caspi* (Paris-Louvain: Peeters, 2001), p. 29.

¹⁷ I summarize our email correspondence. See also Aslanov, *Le Provençal des Juifs*, p. 41.

¹⁸ Cf. *Peruš ha-Millot ha-Zarot*, ed. Even-Shemuel, pp. 24–25, where this text is not preserved.

¹⁹ See I. Abrahams, *Hebrew Ethical Wills* (Philadelphia: Jewish Publication Society of America, 1926), p. 66.

משתתפת] C3 משותפת || יקרא] C4 יקרה || ושושטנציא] C4 ושושטניציא || וזה הוא העצם שהוא ראש לתשעה מאמרות] C2 חסר || ערבי] C2 הערבי || פרופייטאש] C2 פרופיינוטט; C3 פרופייטאט; C4 פרופייטאט || וכמוהו] C3 + מה שכתוב.

Eṣem, in our language, is also an equivocal term. *Eṣem*, called *jarwhar* in Arabic and *sustantia* in *la'az*, refers to [the Aristotelian category] substance, which is the chief of the nine categories. Yet *eṣem* also corresponds to what in Arabic is called *dhāt* and in *la'az propietas*. In this sense he [presumably Samuel Ibn Tibbon] said, in his explanation of *eṣem*, “something consequent upon its essence [*eṣem*]”;²⁰ or similarly: “on that very day” [*lit.* on the essence, *eṣem*, of that day].

Comment: *Sustantia* represents a simple vulgarization of the Latin *substantia*, with the letter *b* dropping out. For *propietas* the Latin is given. The gloss quotes from the definition of “substance” given a little earlier in the text and refers to the author in the third person (*'omro*), attesting that (at least) this gloss was not written by Ibn Tibbon.

9. Quantity

הכמה בערבי כמיה ובלעז קוונטיטאטי.
הכמה] C3 ומאמר הכמה || בערבי] C3 בלשון ערבי.

Kammah in Arabic is *kamiyya*, and in *la'az: quantitati*.

Comment: The *la'az* is perhaps a corruption of the Latin, *quantitas*.

10. Quality

והאיכות בערבי כפיאה ובלעז קליטש.
בערבי] C3 בלשון ערבי || כפיאה] C2 קפיה; C4 קפיאה || ובלעז] C3 ובלשון לעז.

Eḳut in Arabic is *kayfiyya*, and in *la'az: qualitas*.

Comment: Here the Latin, *qualitas*, is given.

11. Relation

מאמר ההצטרפות והמצורף בערבי אלאיצפא ובלעז אדליקית.
בערבי] C3 בלשון ערבי || אלאיצפא] C3 איצפא.

The category relation and relative in Arabic is *al-iḏāfa*, and in *la'az: adliqit*.

Comment: Once again I quote Aslanov: “As for *aliquid/adliqit*, it is obviously Latin. However, there is a problem with the spelling. By experience, I can say that whenever a Judeo-Romance gloss contains a *thav*, it is a corruption, because there is no reason for *thav* to appear in a Romance word written in Hebrew letters. So it is a corruption of some other spelling (by itself the metathesis is a corruption). I would suggest a correction like: אליקויד.”

12. When

ומלת מתי קרובה אל הערבי מתי ובלעז קוונדו.

הערבי] C3 לשון הערבי || ובלעז] C3 ובלשון לעז.

The [Hebrew] term *matay* is close to the Arabic *matā*, which in *la'az* is: *quando*.

Comment: Here the Latin, *quando*, is given.

13. Possession, Having

ובערבי לה ובלעז אבירי.

לה] C4 ליה || אבירי] C2 אבירי.

In Arabic *lahu*, and in *la'az: abere*.

Comment: Here *abere* or *avere* is, according to Aslanov, “a hybrid cross-formation between Latin *habere* and Provençal *aver*. It exists neither in Latin nor in Provençal. It is part of the virtual interlingua.”

Conclusion

1. Of the seventeen definitions presented in *PMZ*, s.v. *eḳut*, thirteen (differentia, property, accident, and the ten categories) are literal translations from al-Fārābī, while two (definition and description)

²⁰ See above, p. 56, definition of *eṣem*.

- borrow short passages from al-Fārābī. In three other cases (substance, quality, relative) Ibn Tibbon provides alternative definitions to those of al-Fārābī, which are drawn from Ibn Sīnā and Ibn Rushd.
2. Based on comparison with the Arabic sources, it is possible to identify four distinct recensions of *PMZ*, corresponding to a classification by paleographical criteria. One, preserved in (predominantly) Spanish manuscripts, is close to the Arabic. A second recension, preserved in Italian manuscripts, is less literal but more elegant; since its variations with respect to the Spanish tradition were made with reference to the Arabic source on which Ibn Tibbon silently drew it can be taken as nearly certain that this revision was made by Ibn Tibbon himself. A third manuscript tradition (the Byzantine) includes unique Arabic glosses and glosses in *laʿaz* — here Latin or “Provençalized Latin.” Lastly, a fourth recension is an intermediate tradition between the Spanish and the Italian manuscripts or represents a later contaminated version created by mixing and combining readings from the Spanish and the Italian.